

Východní Evropa v evropských dějinách

Vznik a vývoj Kyjevské Rusi v 10. a 11. století

- Kyjevská Rus je nejstarší stát ve východní Evropě
- území východních Slovanů se rozkládalo mezi řekami Vislou a Dněprem
- vedla tudy obchodní stezka od Baltského moře do Konstantinopole → podél této stezky začaly vznikat trhové osady, ve kterých se konala obchodní jednání
- v 9. století, kdy se začala oblast Kyjevské Rusi rozvíjet a začali sem přicházet Varjagové (švédská větev vikingů) → brzy se dostávají do vládnoucích pozic
- v Novogrodu (nejdůležitější město na severu, na jihu to byla Kyjev) vládne kníže Rurik → zakladatel ruské vládnoucí dynastie Rurikovců
- z této dynastie pochází Oleg, který roku 882 ovládl Kyjev a založil Kyjevskou Rus
- během 10. století Rurikovci rozšířili území Kyjevské Rusi na jih, kde se střetli s Byzantskou říší → roku 988 se kyjevský kníže Vladimir oženil s byzantskou princeznou, podmínkou ale bylo přijetí křtu od byzantských kněží → začátek šíření křesťanství v Kyjevské Rusi
- největší rozkvět Kyjevské Rusi nastal v první polovině 11. století za vlády Jaroslava Moudrého → vydal první ruský zákoník a stanovil nástupnický řád
- zároveň se v Rusku začalo rozvíjet písemnictví → bohoslužby byly slouženy ve staroslověnštině, takže literární díla vznikala v tomto jazyce, ale byla psána cyrilicí (předchůdce azbuky) → vzniká jedna z nejvýznamnějších ruských literárních památek Povest' vremennyh let (dějepisické dílo připisované mnichu Nestorovi)
- byla postavena Kyjevskopečerská lavra → chrám, který je napodobeninou konstantinopolského chrámu Boží moudrosti → v kultuře se projevoval velký vliv Byzance
- během 12. století se ruský stát kvůli rozporu mezi Rurikovci rozpadl na několik knížectví

Boj o ruský prostor ve 13. století

- Alexandr Jaroslavič Něvský - uský státník, kníže novgorodský, později kníže vladimirský, jeden z nejslavnějších panovníků Ruska
- když Alexandr nastoupil na knížecí stolec, ohrožovali Rus Švédové a livornská větev řádu německých rytířů → Švédy v roce 1240 Alexandr porazil a donutil je ustoupit
- Alexandr poté opustil město Něvu, protože vedl spory se zdejší šlechtou (bojary)
- na Rus zaútočili rytíři z Livonska (dnešní Estonsko a Lotyšsko), zmocnili se pevnosti Izborsk a začali se nebezpečně přibližovat k Novgorodu
- křižácké vojsko, které se usadilo na novgorodské půdě zastavil Alexandr v roce 1242 a

zamezil tak livonským rytířům proniknout na východ

- v roce 1257 se stal Alexandr vladimirským knížetem (titul zdědil po svém otci) podřídil Zlaté hordě do té doby samostatný Novgorod a v roce 1259 potlačil na přání baskaků (tatarští výběrčí daní) povstání proti Turkům
- Tataři byli nábožensky tolerantní, Alexandr proto odmítl v roce 1247 nabídku papeže Inocence IV. vést společný boj proti Turkům.

Zlatá horda

- roku 1223 porazila slabší, ale dobře organizovaná mongolská armáda ruská knížata v bitvě na řece Kalce
- nejednotné Rusko nebylo schopné se bránit nájezdům Mongolů a roku 1237 se dostává pod nadvládu Zlaté hordy
- Zlatá horda byl státní útvar rozkládající se ve východní Evropě a na Sibiři → ruská knížectví musela Zlaté hordě platit daň z hlavy
- ruská knížata, která nezemřela v bojích s Mongoly zůstala na svých postech, ale dohlíželi na ně chánovi zmocněnci
- docházelo k plenění hospodářskému vykořisťování ruských knížectví
- v 2. polovině 14. století začala být rozloha Zlaté hordy neudržitelná a kvůli rozporům mezi příslušníky mongolské vládnoucí vrstvy začala Zlatá horda ztrácet v Rusku vliv
- faktickou moc měl nyní v rukou vladimirský kníže Dimitrij → začínají propukát povstání proti mongolské nadvládě
- bitva na Kulikovském poli roku 1380 → první otevřený boj Rusů (v čele s knížetem Dimitrijem) s Mongoly → Tataři byli poraženi

Vznik litevského státu a knížectví moskevského

- ve 12. století se na území Litvy nacházelo několik kmenů, které po rozpadu Kyjevské Rusi pořádaly nájezdy na ruská knížectví a díky nahromaděnému bohatství postupně získávaly vliv
- tyto kmeny postupně vytvořily uskupení, které bylo schopné se bránit nájezdům Řádu německých rytířů → základ litevského státu
- mezi knížaty se prosadil kníže Mindaugas, který vytvořil stát s prvky raně feudální monarchie → kníže, opírající se o své družiníky, samostatně řídil vnitřní i zahraniční politiku země
- aby předešel dobytí Litvy křižáky, přijal roku 1251 křesťanství

- o dva roky později se stal litevským králem
- kvůli silícím protikřesťanským tendencím se Mindaugas spojil s Alexandrem Něvským a zavrhl křesťanství
- Mindaugas byl přesto zabit svou opozicí → po půl roce nastupuje na litevský trůn Mindaugasův syn Vaišelga
- Litva pokračovala v bojích proti křižákům a úspěšně válčila i proti Tatarům, kteří do Litvy v roce 1275 uspořádali tažení
- Litevské velkoknížectví → vzniká v první polovině 14. století
 - založeno knížetem Gediminasem (1316– 1341), kterému se podařilo úspěšnou kombinací diplomacie a vojenských zásahů nejen ubránit své země před ohrožením ze strany německých rytířů, ale i rozšířit svůj vliv do oblasti ruských knížectví
 - stát byl pohanský, ale na připojených územích se tolerovala jak západní forma křesťanství, tak pravoslavná
 - díky financím získaným z napojení na obchodní trasy bylo Litevské velkoknížectví schopno odolávat i útokům Řádu německých rytířů, i Tatarům
 - po Gediminasově smrti se vlády ujal jeho syn Algirdas → Litevské velkoknížectví za jeho vlády zabíralo tři pětiny území bývalé Kyjevské Rusi
 - poté nastávají boje o nástupnictví, ze kterých vychází jako vítěz Jogaila (Algirdasův syn z druhého manželství), který zažádal o pomoc v Polsku → nechal se pokřtít pod jménem Vladislav II. Jagellonský, oženil se s polskou královnou Hedvikou a tím vznikla dynastie Jagellonců a spojila se Litva s Polskem
- Moskevské knížectví - státní útvar, existující mezi roky 1276 a 1547 na severovýchodní Rusi.
 - vzniklo na základě závěti Alexandra Něvského, který odkázal svému nejmladšímu synovi Daniilovi území okolo Moskvy
 - z počátku nebyla Moskva významným územím → později se knížectví začalo ekonomicky i politicky rozvíjet a území rozšiřovat (Daniilův syn Jurij území ztrojnásobil)
 - moskevská knížata soupeřila se sousedním Trevrem (další významné knížectví) o titul velikého knížete vladimírského → kvůli těmto

- sporům se ani jedno knížectví nebylo schopno bránit nájezdům Tatarů
 - důležitost Moskvy výrazně stoupla, když sem v roce 1328 natrvalo přesídlil metropolita Feognost představený celé ruské církve
 - v druhé polovině 14. století se pod Moskvou postupně sjednocují knížectví na severovýchodu Ruska
- Polsko-litevský stát - původní myšlenkou po sňatku Vladislava II. Jagellonského a Hedviky bylo spojení Polska a Litvy v jeden stát → to se nepodařilo a místo toho byla roku 1401 založena vilensko-radomská unie
 - Vladislav Jagellonský vládl z pozice polského krále, Litvu spravoval jeho bratranec Vitold
 - roku 1410 porazila polsko-litevská vojska Řád německých rytířů v bitvě u Grunwaldu → tím unie získala nová území
 - v roce 1413 byl uzavřena Horodelská smlouva → v Litvě byl zaveden stejný administrativní systém jako v Polsku a litevská šlechta získala stejná práva jako polská šlechta. Litevská šlechta mohla po smrti Vitolda zvolit nového panovníka, volbu ale musel potvrdit polský král
 - roku 1434 Vladislav Jagellonský umírá a nastupuje jeho teprve desetiletý syn Vladislav III. (z počátku za něj vládl krakovský biskup)
 - roku 1443 se Vladislav III. zapojuje do bojů proti Turkům → během tažení zemřel a na polský trůn nastoupil jeho mladší bratr Kazimír
 - za Kazimírovy vlády unie opět bojuje s řádem německých rytířů → roku 1466 byl uzavřen toruňský mír, díky kterému získalo Polsko část pruského území a přístup k Baltskému moři
 - Po smrti Kazimíra IV. Jagellonského se na polském trůně vystřídali postupně jeho tři synové, kteří vedli v první polovině 16. století tři války s moskevským knížectvím
 - obě země se spojily v jednu až roku 1569, kdy šlechta na zasedání sněmu v polském Lublinu schválila úplné sjednocení Litvy s Polskem do jednoho státu, který se dále nazýval Rzecz pospolita Polska. Svůj souhlas k tomu připojil také Zikmund II. August, poslední král a litevský velkokníže z rodu Jagellonců
 - v novém státním zřízení měla velice silnou pozici šlechta, která prostřednictvím královské rady vykonávala vládu. Polský král se stal prakticky předsedou této rady a nemohl činit významná rozhodnutí bez souhlasu senátu a sněmovních poslanců.

- po vymření jagellonské dynastie o polský trůn soupeřilo několik evropských dynastií a panovníků → roku 1573 byl polským králem zvolen Jindřich z Valois, bratr francouzského panovníka Karla IX. V roce 1574 po smrti svého bratra z Polska uprchl a ujal se vlády ve Francii
- po něm vládl Štěpán Báthory, který v letech 1579–1582 vedl poměrně úspěšnou válku proti Rusku. Jeho plány na úplné ovládnutí Ruska a vyhnání Turků z Uher překazila smrt → Na trůn nastoupil roku 1587 Zikmund III. Vasa, který od roku 1609 válčil s Ruskem, při kterém získal pro Polsko další území, potvrzené mírovou smlouvou z roku 1619.

Moskevská Rus za Ivana III. a Ivana IV., Boris Godunov

Ivan III.: v 15. století se začala Zlatá horda rozpadat a moskevští vládci posílili své postavení

- Velkokníže Ivan III. začal připojovat sjednocovat okolní území a jako první začal používat titul car
- roku 1480 donutil chána Zlaté hordy, aby stáhl svá vojska z Ruska → Zlatá horda se pak na počátku 16. století rozpadl
- Ivan III. Pak začal bojovat s Polskem a Litvou o ruská knížectví, která se nacházela pod nadvládou polsko-litevské unie
- Ivan III. podporoval výstavbu v Moskvě a vzniká řada nových chrámů
- roku 1497 vydal Zákoník, kterým upevnil nevolnictví (poddaný mohl panství svého pána opustit pouze na dva týdny a to jenom když měl ke svému pánovi splněné veškeré závazky)
- za vlády Ivana III. vznikají diplomatické vztahy mezi evropskými zeměmi a Ruskem
- i když Moskevská Rus nabírala na významu, stále byla pozadu za evropskými státy, kvůli dlouhé nadvládě Mongolů

Ivan IV.: vládl od roku 1547, kdy se prohlásil za Bohem korunovaného cara a samovládce Rusi

- Ivan IV. chtěl soustředit veškerou moc ve svých rukou a proto začal bojovat proti ruské šlechtě (bojarům)
- zavedl absolutismu (samoděržaví)
- na počátku své vlády vydal Ivan IV. řadu reforem → reforma soudnictví, nové administrativní členění (Rusko se začalo dělit na guby), reorganizace státní správy, reforma armády (povinná vojenská služba už se týkala i šlechty)
- reforma armády mu umožnila vést úspěšné boje s Tatary a rozšiřovat dále ruské území

- Opričina – správní systém, zavedený roku 1565, který rozděloval zemi na dvě části – jedna byla pod správou bojarů (zemština) a druhá patřila carovi (opričina) → starali se o ni tzv. Opričnici, což byli šlechtici věrní carovi
- v této době se začala projevovat psychická nemoc Ivana IV. → neustále se bál zrady → opričnici proto měli za úkol likvidovat carovy odpůrce → časem ale přestal Ivan věřit i jim a opričina byla zrušena
- roku 1581 car smrtelně zranil svého syna a následně se psychicky zhroutil → následníkem se stal carův třetí syn Fjodor, který na trůn nastoupil roku 1584
- Fjodor ale nebyl příliš schopný panovník a faktickou moc brzy získal Boris Godunov, který byl Fjodorovým regentem
- po Fjodorově smrti roku 1598 se stal Boris Godunov carem
- Za vlády Borise Godunova se rozvíjelo hospodářství a zlepšilo se mezinárodní postavení Ruska → byl uzavřen mír s Polskem
- V roce 1600 zemi postihlo velké sucho a poté hrozná mrazy, následkem byl hladomor. V Moskvě zemřelo hlady 120.000 lidí, většina vesničanů, kteří uprchli před hladem do města. Boris nedokázal čelit rozvratu.
- Boris Godunov zemřel roku 1605 → Moskvě byl prohlášen carem jeho syn šestnáctiletý Fjodor, který byl ale po několika dnech svržen a zavražděn

Soupeření o ruskou oblast mezi Kalmarskou unií, hanzou a moskevským knížectvím

- Kalmarská unie – unie Švédska, Dánska a Norska v letech 1397 až 1523
 - unie byla politický svazek, který měl zachovávat vnitřní samostatnost jednotlivých zemí pod vládou stavů
 - byla výsledkem společného švédského a dánského postupu a vůdčí silou byla dánská šlechta.
- Hanza - původně spolek švédských kupců → postupem času se začala formovat do měst a městských spolků
 - vznikla k zabezpečení měst a obchodu (moc krále se totiž zmenšovala a města již nebyla zabezpečena). V době své největší slávy bylo členem cca 80 měst (po celé střední, jižní i východní Evropě; hanzovní pobočky pak byly po celé Evropě).
 - Ve 14. století se hanze povedlo vytvořit monopol na obchodování v mnoha zemích (Anglie, Nizozemí, Skandinávie,...) → v této době představovala hanza samostatný celek. Disponovala vlastní armádou a uzavírala diplomatické smlouvy (i se státy)
- tyto dvě uskupení soupeřily s Moskevským knížectvím o prostor evropského Ruska

Nástup Romanovců v Rusku

- tato dynastie vládla v Rusku od roku 1613
- původně byl tento rod nevýznamný, ale během vlády posledních Rurikovců se začal prosazovat
- prvním carem z rodu Romanovců se stal Michail Fjodorovič → toho zvolil Zemský sněm také proto, že měl příbuzenské vazby na posledního cara z rodu Rurikovců Fjodora I.
- Michail Fjodorovič byl po zvolení ještě příliš mladý a vládla za něj jeho matka

Severní válka a vláda Petra I.

- Protišvédská koalice (Rusko, Dánsko-Norsko, Polsko-litevská unie, Sasko, Prusko, Hannoverko, Moldávie) vznikla, když na švédský trůn nastoupil mladý Karel XII. → protišvédská koalice ho považovala za slabého panovníka, který neudrží zděděné území
- na začátku (přelom 17. a 18. století) války napadla protišvédská koalice spojence Švédska (Holštýnsko) → švédská armáda jim přišla na pomoc
- po odražení těchto útoků Karel XII. vtrhl do Litvy a polsége do Polska, kde dobyl Varšavu a začal pronásledovat zbytky Augustovy (král Polska) armády (pronásledování zastaveno kvůli Karlovu zranění) → v roce 1704 byl zvolen nový polský král → August utekl do Saska
- po zahájení útoku na Sasko (1706) byl August nucen žádat o mír
- po bitvě u Narvy roku 1700 (kde Rusko prohrálo) začalo Rusko reorganizovat armádu a začalo zaznamenávat úspěchy → v roce 1705 byla většina Estonska a Livonska v jejich rukou
- Karel XII. obklíčil ruskou armádu v bitvě u Grodna roku 1706, Rusům se ale podařilo uniknout
- Karel se pak vydal do Saska, takže Rusové měli čas se opět připravit
- 8. červen 1709 – bitva u Poltavy → švédská armáda prohrála a utrpěla velké ztráty → tato bitva zvrátila průběh celé války
- v roce 1715 se do války proti Švédsku zapojilo i Prusko a Hannoverko → Švédsko bojovalo na několika frontách → v březnu 1716 vpadl Karel XII. do Norska, ale musel se stáhnout (nedostatek zásob) a při druhém norském tažení padl v boji → Švédové ustoupili a nakonec byl v roce 1721 uzavřen tzv. Nystadský mír (Švédsko ztratilo pobaltské oblasti, ve prospěch Ruska)
- po této válce změnilo Švédsko svoji politiku a nadále se neangažovalo v evropských

konfliktech

Petr I.: když měl Petr I. nastoupit na ruský trůn, byl ještě příliš mladý, a tak za něj vládla jeho matka Natálie

- později (ale pouze formálně) vládl se svým bratrem Ivanem V. (do Ivanovy smrti roku 1696)
- Petr I. vedl války proti Tatarům (severní pobřeží Kapického moře) → získal přístav Azov
- v roce 1697 podnikl utajenou cestu skrz západní Evropu → seznámil se s technickým pokrokem a důležitými osobnostmi, které později pomáhaly při modernizaci Ruska
- v roce 1711 bojoval s Osmanskou říší → prohrál a ztratil Azov a kontrolu nad Záporožím
- v roce 1724 začala Petrova manželka spoluvládnou se svým manželem → po smrti Petra I. (1725) začala vládnou jako carevna Kateřina I.
- V roce 1721 byl jmenován carem vši Rusi; začal vydávat reformy
 - nový systém hodností pro rozdělení šlechty → zajištění oddanosti a poslušnosti
 - Vytvoření gubernií a moderní státní správy
 - zavedl gregoriánský kalendář, ruské šlechtě nařídil holit se a nosit evropské šaty
 - zavedl stříbrný rubl

Rusko za Kateřiny II.

- (1762 – 1796)
- v červnu 1762 byl sesazen manžel Kateřiny II. Petr III. (kvůli rozhodnutí podporovat Prusko v Sedmileté válce)
- v září 1762 vpochovala Kateřina II. do Petrohradu v čele gardy a v obleku důstojníka → tzv. Dámská revoluce
- v rusko-turecké válce v letech 1768-74 Rusko zvítězilo → získalo Azov a další území u Černého moře; smělo proplouvat Bosporem a Dardanelami a Krym se stal nezávislým na Turecku (Rusko Krym anektovalo v roce 1783)
- po druhé rusko-turecké válce (1787-92) musela Kateřina II. i přes válečné úspěchy vyklidit dobyté Moldavsko a Besarábii a vrátit se ke vztahu po první rusko-turecké válce (kvůli mezinárodní politické situaci)
- v roce 1772 si Rusko a Prusko rozdělily část polského území; druhé dělení proběhlo v roce 1793; třetí a konečné proběhlo v roce 1795 (zúčastnilo se i Rakousko).
- díky velké propagaci se v Evropě rozšířily informace o velkých Kateřininých reformách → ve skutečnosti však většina jejích reforem zůstala pouze na papíře

Rusko v 19. a 20. století

Mikuláš I.: 1825 – 1855

- reformoval carský režim, aby prosperoval; přesto odmítal západní vlivy a ideje – Rusko od Evropy spíše izoloval
- zformoval tři principy, které sjednotily národ – pravoslavné náboženství, samoděržaví (carský režim) a ruská národnost (oddanost caru a církvi)
- začal tzv. Krymskou válku – snažil se podrobit si Turecko (na straně Turků bojovala i Francie a Anglie) → Rusko prohrálo a muselo se vzdát nároků na tuto oblast

Alexandr II.: 1855 – 1881

- 1861 – zrušil nevolnictví (rolníkům byla poskytnuta osobní svoboda, možnost výkupu půdy, nikoliv však volební právo)
- reformace soudnictví – aristokratické soudy nahradily nezávislé
- reorganizace místní správy – městská samospráva a místní šlechtické samosprávné orgány

Alexandr III.: 1881 – 1894

- upevnění absolutismu – cenzura; represe → národnostní a náboženský útlak (pogromy na Židy,...)
- snažil se pozvednout vážnost aristokracie (snížení jejich daní,...), která podle něj měla být oporou carství
- zavedl tzv. zemské náčelníky, kteří dohlíželi na soudy a úřady
- i když byl vychován jako voják, tak za jeho vlády Rusko nebojovalo ani v jedné válce

Mikuláš II.: 1894 – 1917

- na začátku 19. století začala v Rusku krize, která se ještě prohloubila během rusko-japonské války (Rusko ztratilo Port Arthur, jižní části ostrova Sachalin a válka také odhalila hospodářské a vojenské slabosti samoděržaví)
- po vypuknutí 1. světové války odjel car na frontu
- v důsledku hospodářské krize a neúspěchů na frontě se konalo mnoho stávek, které nakonec přerostly v únorovou revoluci → po únorové revoluci car rezignoval a vládu předal svému bratru (ten rezignoval o den později a vládu nepředal již nikomu → skončila carská vláda)
- carská rodina byla poté deportována na Sibiř – v noci ze 16. na 17. července 1918 byla celá carská rodina i s Mikulášem II. zastřelena